

IRAK'TA YENİDEN SEÇİM SİSTEMİ TARTIŞMALARI

FEYZULLAH TUNA AYGÜN

Uzman ORSAM

“

Seçim sistemleri, seçim ile göreve gelen kamu görevlilerinin seçim usullerini belirleyerek demokratik rejimlerin temel şartlarından birisini oluşturmaktadır. Ülkelerin sahip olduğu siyasal tecrübe ve gelenek gereği seçim sistemlerinin ülkelere göre değişiklik gösterdiği hatta ülkelerdeki değişiklikler ile değiştirilmesi gereklilik haline geldiği durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda 2003 yılındaki ABD işgalinin ardından demokratikleşme sürecine giren Irak'ta da Baas döneminde kullanılan seçim sistemi bir kenara bırakılmıştır.

”

2003 sonrasındaki beşinci parlamento seçimleri olan 10 Ekim 2021 tarihindeki seçimlerin ardından hükümetin kurulmasının bir yıldan daha fazla sürmesi, bu seçimi önceki seçimlerden farklı kılmıştır. Ancak seçimlerden önce yürürlüğe giren seçim yasası doğrultusunda siyasal sistemin tıkandığı ve bu tikanıklık, 73 sandalye ile en yüksek temsil oranına sahip Sadr Ha-

reketi'nin istifasıyla açılabilmiştir. Bu krizin temelinde yeni seçim sisteminin uygulanmasına ilişkin bir tecrübe eksikliğinin de yer aldığı söylenebilir. Ancak Aralık 2005 seçimleri ile başlayan parlamento seçimlerinde aynı seçim yasası sadece 2014 ve 2018 seçimlerinde yasa yapıldığı değişikliklerle kullanılabilmiştir. Dolayısıyla hiçbir seçimde aynı yasanın kullanılmadığı ve gelecek parlamento seçimlerinde de kullanılmasının beklenmediği söylenebilir. Seçim sistemleri, seçim ile göreve gelen kamu görevlilerinin seçim usullerini belirleyerek demokratik rejimlerin temel şartlarından birisini oluşturmaktadır. Ülkelerin sahip olduğu siyasal tecrübe ve gelenek gereği seçim sistemlerinin ülkelere göre değişiklik gösterdiği hatta ülkelerdeki değişiklikler ile değiştirilmesi gereklilik haline geldiği durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda 2003 yılındaki ABD işgalinin ardından demokratikleşme sürecine giren Irak'ta da Baas döneminde kullanılan seçim sistemi bir kenara bırakılmıştır.

Irak'ta Aralık 2005 seçimlerinde kullanılan sadece partilere oy verilen sistem yerine 2010 seçimlerinde açık liste sistemine geçilmiş ve seçmenin seçime katılan oluşumlar içerisinde istediği adaya oy verebilmesinin önü açılmıştır. Ancak bu seçimden sonra Irak Federal Yüksek Mahkemesinin seçim

sisteminin küçük partileri dezavantajlı bir duruma soktuğu gerekçesi ile yasayı anayasaya aykırı bulması nedeniyle parti listeli nispi temsil seçim sistemlerinden birisi olan Sainte-Laguë sistemi benim-

senmiştir. Bu değişiklik ile küçük partilerin temsil hakkının artırılması amaçlanmasına rağmen yeniden küçük partilerin avantajını kesecek şekilde 1,0 veya 1,2 olarak uygulanan Sainte-Laguë katsayısı

1,5 olarak belirlenmiştir. Sonraki parlamento seçimi olan 2018'de ise Sainte-Laguë katsayısının 1,9'a çıkartılması tartışmaları yaşanmasına rağmen 1,7'ye çıkartılmış ve küçük partilerin sahip olduğu avantaj bir nebze daha büyük partilere aktarılmıştır. 2021 yılında yapılan seçimlerde ise Sainte-Laguë nispi temsil sistemi tamamen bırakılarak daraltılmış seçim bölgeleri üzerinden en çok oy alan adayların kazandığı bir sisteme geçilmiştir.

“

13 Şubat 2023 tarihli parlamento oturumunda yasa tasarısının ilk okuması tamamlanmış ve oylanmıştır. Dolayısıyla yasanın ikinci okumasının yapılması ve oylanması önündeki ilk engel ortadan kalkmıştır. Tasarının yasalaşması durumunda hem parlamento seçimleri hem de bir bölgeye bağlı olmayan vilayetlerdeki vilayet meclisi seçimlerinde kullanılması beklenmektedir.

”

NEDEN YENİ SEÇİM YASASI İSTENİYOR?

2018 seçimlerinden önce yapılan değişiklikler hariç olmak üzere, bütün değişikliklerde küçük partilerin avantajlı hâle getirilmek istendiği ifade edilmiştir. 2021'in ardından ise küçük parti ve bağımsız adaylar ön plana çıkabilmesine ek olarak iyi organize olan büyük partilerin seçimlerin asıl kazananı olduğu görülmüştür. Örneğin, 2018 seçimlerinde ülke genelindeki oyların yaklaşık yüzde 14'ünü alarak 54 sandalyeye sahip

olan Sairun Koalisyonu (Sadr Hareketi), Sadr Kitleleri olarak girdiği 2021 seçimlerinde yaklaşık yüzde 10 oy alarak 73 sandalyeye sahip olabildi. Diğer yandan 2018 seçimlerde dört küçük parti birer milletvekili ile parlamentoya girebilmesine karşılık 2021 seçimlerinde 16 parti birer vekille temsil hakkına sahip olabildi. Ancak 2021 seçimlerinin ardından hükümetin kurulmasının bir yıldan daha uzun sürmesi siyasi istikrarsızlığı beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Irak Parlamentosunda seçim sisteminin değiştirilerek tekrar Sainte-Lagué nispi temsil sistemine geçilmesi girişimi başlatılmıştır. Hatta 13 Şubat 2023 tarihli parlamento oturumunda yasa tasarısının ilk okuması tamamlanmış ve oylanmıştır. Dolayısıyla yasanın ikinci okumasının yapılması ve oylanması önündeki ilk engel ortadan kalkmıştır. Tasarının yasallaşması durumunda hem parlamento seçimleri hem de bir bölgeye bağlı olmayan vilayetlerdeki vilayet meclisi seçimlerinde kullanılması beklenmektedir.

“

Değişikliğin yasallaşmasına aktörlerin vereceği tepki ise benimsenecek Sainte-Lagué katsayısına göre değişiklik gösterebilir. Zira bu katsayının düşük oranda belirlenmesi parlamentodaki bağımsız ve küçük partilerin çıkarlarının korunmasına uygun bir imkân sağlayacaktır.

”

Seçmen davranışının sabit kalacağı varsayımıyla bile seçim sonuçlarını

değiştirmesi muhtemel bu değişiklik, Sadr Hareketi'nin parlamentodan çekilmesinin ardından çoğunluk hâline gelen Şii Koordinasyon Çerçevesi tarafından fırsat olarak görülebilir. Zira Şii Koordinasyon Çerçevesi içerisinde yer alan aktörler 2021'deki seçimlerde uygulanan yasadaki en zararlı çıkan aktörlerin başında gelmektedir. Dolayısıyla Sadr Hareketi'nin yer almadığı parlamentoda hem gelecek parlamento seçimleri hem de vilayet meclisi seçimlerinde avantajlı bir konuma gelebilmek için elindeki fırsatı değerlendirmesi beklenir. Tasarının ilk okumasına katılan 189 milletvekilinin çoğunluğunu oluşturan Devletin İdaresi Koalisyonu'nun başat aktörünün Şii Koordinasyon Çerçevesi olması da bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Değişikliğin

yasallaşmasına aktörlerin vereceği tepki ise benimsenecek Sainte-Lagué katsayısına göre değişiklik gösterebilir. Zira bu katsayının düşük oranda belirlenmesi parlamentodaki bağımsız ve küçük partilerin çıkarlarının korunmasına uygun bir imkân sağlayacaktır. Bu oranın 1,7 veya daha yüksek bir şekilde belirlenmesi ise büyük partileri avantajlı konuma getirebilir ve Sadr Hareketi'nin gelecek seçimlerde parlamentoda veya vilayet meclisi seçimlerinde olası çoğunluk oluşturmasını engelleyebilir.

DEĞİŞİKLİK NELER GETİRİR?

Öncelikle hem Adil Abdulmevdi hükümetini (2018-2020) istifaya götüren gösteriler hem de Sadr Hareketi'nin destekleyerek yasallaşmasının önünü açtığı yasanın

bu iki grubun da katılımı olmadan değiştirilmesi istikrar beklentilerini gölgeleyebilir. Hatta hem Ekim göstericileri hem de Sadr Hareketi'nin sokakta sahip olduğu potansiyel düşünüldüğü takdirde tepkisini bu alanda göstermesi daha muhtemel olarak değerlendirilebilir. Bu aşamada özellikle Irak dinarının değerinin düşmesiyle başlayan mali sorunların sokak olaylarında bir çarpan etkisi yapması da beklenebilir. Bu nedenle parlamento içinden yasaya muhalif seslerin etkisinden ziyade sokak olaylarının daha etkili olacağı yorumu da yapılabilir.

Ancak hem büyük siyasi partilerin hem de bağımsız ve küçük siyasi aktörlerin beklentilerini karşılayacak şekilde seçim sisteminin ıslah edilmesi, genel kabul görür

bir seçimlerin yapılmasına katkı sağlayabilir. Diğer taraftan bu aşamada seçim sisteminin ne olduğundan çok nasıl uygulandığı bir kat daha önem taşımaktadır. Zira Sainte-Laguë sisteminin kullanıldığı 2014 ve 2018 seçimlerinde usulsüzlük tartışmaları yaşanmıştır. 2014'te başlayan tartışmaların ardından 2018'de bu olayların önüne geçilebilmesi için elektronik seçim cihazları kullanılmıştır. Ancak bu değişiklik de usulsüzlük iddialarının önüne geçilmesine fırsat vermemiş ve 2018 seçimlerinde, belki de 2014 seçimlerine oranla daha büyük usulsüzlüklerin yapıldığı iddia edilmiştir.

“

Irak'ta siyasetin etnik ve mezhep kimliği üzerinden şekillenmesi ise hem hesap verilebilirlik hem de kota sisteminin devamını sağlamasıyla ülkenin önündeki en büyük istikrarsızlık kaynaklarından birisi olarak değerlendirilebilir.

”

Buradan hareketle seçim sisteminin değiştirilmesi veya muhafaza edilmesine ek olarak Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu üyelerinin, vilayet ofislerinin ve komisyonun kurumsal anlamda çalışabilir ve adil bir yapıya sahip olması daha büyük önem arz etmektedir. Ancak Irak hükümetinin arkasında yer alan Devletin İdaresi Koalisyonu'nun etnik ve mezhebî kimlikler etrafında şekillenmiş olması kapsayıcı bir komisyonun kurulmasının önünde engel olabilir. Zira Diyala, Selahaddin ve Bağdat

gibi farklı kimlik gruplarının yaşadığı vilayetlerin ötesinde her bir kimlik grubunun yoğunluklu olarak yaşadığı bölgelerin olması özellikle Sünniler ve Kürtlerin temsil oranları açısından bir farklılığa neden olmamaktadır. Ancak asıl rekabetin Iraklı Şii aktörler arasında ortaya çıkmış olması nedeniyle hükümet içerisindeki Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin Sadr Hareketi'ni görmezden gelir şekilde tek taraflı adım atması bu rekabete olumsuz bir etki etmektedir.

Sonuç olarak mevcut seçim sistemi küçük parti ve bağımsızlara sunduğu avantaj nedeniyle büyük partilerin çoğunluk hükümeti kurabilecek sandalyeye sahip olmasını engellemektedir. Dolayısıyla mevcut durum büyük siyasi partiler arasındaki rekabetin artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle yasama gücünü elinde bulunduran aktörlerin, mevcut aritmetikten yararlanarak yasada değişikliğe gitmesi, sonraki seçimlerin ardından hükümetin kurulma takvimini hızlandırması beklenebilir. Ancak seçim yasası, içerisinde parlamentoda yer alan neredeyse bütün siyasi partilerin yer aldığı ulusal birlik hükümetlerinin kurulmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum ise ülkedeki etnik ve mezhebî kimlik grupları arasındaki ayrışmayı kronikleştirmesi açısından ülkenin geleceğine yönelik bir tehdit faktörünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Irak'ta siyasetin etnik ve mezhep kimliği üzerinden şekillenmesi ise hem hesap verilebilirlik hem de kota sisteminin devamını sağlamasıyla ülkenin önündeki en büyük istikrarsızlık kaynaklarından birisi olarak değerlendirilebilir. ■